

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра галузевої соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ»

Галузь знань: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціологія» / «Соціальні технології»

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр соціології

Виконавець:

Зосімов Володимир Сергійович
студент 4 курсу

Науковий керівник:

Боровський Олексій Олександрович
Доцент кафедри галузевої соціології

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *галузевої соціології*

Протокол № _____ від «___» _____ 2020р.

Зав. кафедри _____ доцент Безрукова О.А.
підпис

Київ 2020

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

**Рекомендовано
до захисту**

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

**Результат
захисту**

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Теоретичні підходи до вивчення глобалізації.

Сутність і специфіка глобалізації як соціального явища.

Теоретичні підходи до дослідження глобалізації у соціології.

Висновки до першого розділу

Розділ 2. Глобалізаційні чинники та їхній вплив на розвиток українського суспільства.

Специфіка соціокультурних змін у сучасному світі та в Україні.

Глобалізація як основа соціокультурних змін в сучасному українському суспільстві.

Висновки до другого розділу

Розділ 3. Дослідження змін у соціокультурній сфері з розвитком глобалізації.

Методологія дослідження

Аналіз результатів дослідження

Висновки до третього розділу

Висновки

Вступ

На початку третього тисячоліття світ переживає глибинну трансформацію, яка змінює весь уклад життя людства.

Сьогодні неможливо говорити про ізолюваність процесів, що відбуваються в різних регіонах земної кулі. Фундаментальні зміни в економіці і соціальній структурі суспільства, найбільші науково-технічні досягнення, створення загальносвітового інформаційного простору ведуть до формування нового типу людської цивілізації - глобального.

Глобалізація, тобто сукупність процесів становлення більш-менш єдиних загальносвітових систем в економіці, фінансах, технологіях, політико-правовій сфері, інформаційному середовищі, а також у сфері культури та інших областях людської життєдіяльності, являє собою найбільш помітну, домінуючу тенденцію сучасного світового розвитку.

Вивчення та осмислення глобалізації присвячено безліч досліджень, наукових, філософських, публіцистичних робіт. Однак при цьому, глобалізаційні процеси вкрай швидко розвиваються та розповсюджуються на дедалі більші сфери життя людини, що актуальність досліджень оновлюється прямо пропорційно до них. Адже саме глобалізація є рушійною силою сучасного розвинутого світу на шляху до економічного, соціального та технологічного розвитку.

Глобалізація вносить суттєві корективи в культурне середовище країн, в тому числі й України. Глобалізація, насамперед – це взаємодія, взаємопроникнення, взаємний вплив культур одна на одну. Розглядаючи культуру у глобалізаційному вимірі, нам слід враховувати її як постійно мінливу систему, яка стрімко змінюється у сучасному середовищі. На відміну від усталених стереотипів, що були сформовані протягом багатьох століть, в останні 100 років разом з розвитком індустріального типу суспільства культура стала більш гнучкою та пристосованою до змін системою. Значення однієї культури змішуються із значеннями іншої, відбувається

творення іншого культурного коду. Межі такої понятійної системи нещільні, розмиті, у ній багато суперечностей. Саме таких рис і набуває сучасна «глобальна культура».

Метою дослідження є визначення характеру глобалізаційного виміру соціокультурних змін в Україні.

Завдання:

1. Провести аналіз літератури з проблеми дослідження глобалізації у соціології.
2. Здійснити аналіз проблем глобалізації в Україні.
3. Проаналізувати вплив глобалізації на стан соціокультурних змін.
4. Визначити тенденції соціокультурних змін на Україні в глобальному вимірі.

Об'єкт – соціокультурні зміни у суспільстві.

Предмет – глобалізаційний вимір соціокультурних змін в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.

Сутність і специфіка глобалізації як соціального явища.

Традиційно вважається, що термін «глобалізація» був введений в лексикон громадських наук Т. Левіттом, який визначив її як феномен злиття ринків окремих продуктів, вироблених багатонаціональними корпораціями, тобто акцентував увагу на глобалізаційних зрушеннях саме в економічній системі. Однак ще в 1970-ті рр. І. Валлерстайном в світосистемній соціологічній теорії сформульовані перші глобалістські уявлення про тенденції розвитку сучасного суспільства [6]. А дослідниця теорії глобалізації А.М. Жданова стверджує, що термін «глобалізація» вперше був вжитий в 1952 р. для позначення цілісного уявлення накопиченого досвіду в сфері освіти [7].

Таким чином, можна стверджувати, що термін «глобалізація», зародившись як позначення специфічного феномена, протягом декількох десятиліть отримав нове смислове навантаження, ставши позначати більш широкий спектр явищ в різних сферах суспільного життя. Надання пріоритету в авторстві даного терміну Т. Левітта пояснюється тим, що до кінця ХХ - початку ХХІ ст. процеси глобалізації зачіпали переважно економічне життя суспільства, лише згодом почавши надавати помітний вплив в соціальній і політичній сферах.

В наступні роки дослідження сутності глобалізації та створення теоретичного базису для її вивчення привели до формулювання безлічі теорій глобалізації, автор кожної з яких формулював власне трактування цього терміну.

Інші дослідники (Е. Гідденс, Р. Робертон) розвивають ідею про те, що людський, соціальний вимір є основою для розвитку глобалізаційних процесів. Однак у зв'язку з поширенням глобалізаційних процесів на всі сфери суспільного життя все частіше теоретики глобалізації приходять до її розуміння як комплексного процесу, що охоплює різноманітні аспекти

розвитку людини і суспільства. І.Г. Владимірова стверджує, що глобалізація стала найважливішою характеристикою сучасної світової системи, що визначає хід її розвитку. Глобалізація в такому контексті є посилення взаємозалежності і взаємовпливу різних сфер суспільного життя і діяльності; вона зачіпає економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, умови існування людства [9].

Численність сфер суспільного життя, в яких протікають сучасні глобалізаційні процеси, призвела до того, що структура глобалізації як явища суспільного життя і розвитку людства ускладнилася. При цьому багатогранність сфер, в яких протікають глобалізаційні процеси, призводить до виділення безлічі аспектів дослідження глобалізації. Так, на думку В.В. Іванова, «число вимірювань нашого світу більше, ніж ми думали раніше» [12], і в кожному з цих вимірів відбувається рух в напрямку глобалізації, глобальної єдності того чи іншого напрямку розвитку людства. В даний час в науковій літературі виділяють безліч вимірів глобалізації, включаючи глобалізацію економічну, соціальну, політичну, технологічну, екологічну, культурну і т.д. Однак така структуризація глобалізаційного процесу не є догмою.

Так, технологічна глобалізація може розглядатися як елемент економічної глобалізації, оскільки міжнародний технологічний обмін, що відображає рух технологій, тісно пов'язаний з розвитком продуктивних сил, який, в свою чергу, являє собою вихідний пункт розвитку економічної глобалізації.

Що стосується екологічної глобалізації, на виділенні якої акцентує увагу Х. Френч [12], відображає комплексний вплив всіх інших вимірів глобалізаційного процесу на навколишнє середовище і, таким чином, може розглядатися як елемент економічної, соціальної, політичної глобалізації, а не самостійності її виміру.

Запропоноване А. Аппадурі явище культурної глобалізації, що представляє собою детериторіалізацію соціальних процесів, пов'язаних з

включенням індивідуумів, що належать до різних культур, в процесі загальнопланетарного масштабу через міжособистісні зв'язки і зв'язку окремої особистості з організаціями різних типів, що супроводжується втратою духовних зв'язків індивідуума, його культурної ідентичності з фізичним, територіально обмеженим простором переважання даного типу культури, є одним з аспектів глобалізації соціальної, оскільки передбачає включення індивідуума через трансформацію його культури в новий тип глобальних соціальних зв'язків.

Феномен ідеологічної глобалізації передбачає загальнопланетарне поширення певних ідей, що знаходить відображення в сучасному пануванні ідей ліберального спрямування, які в переважній більшості країн здобули перемогу над комуністичною, консервативною та іншими ідеологіями [13]. Такий прояв ідеологічної глобалізації є елементом глобалізації політичної, яка, серед інших напрямків розвитку, забезпечує поширення в глобальному масштабі політичних цінностей парламентаризму, плюралізму, дотримання норм міжнародного права, пріоритетність прав людини, дотримання принципу поділу влади і т.д. Всі зазначені політичні цінності належать до згаданої вище ліберальної ідеології, яка є основним об'єктом поширення ідеологічної глобалізації, а, отже, логічно, ідеологічну глобалізацію слід розглядати як елемент глобалізації політичної. Таким чином, на наш погляд, обґрунтованим є виділення трьох основних вимірів глобалізації: економічної, соціальної, політичної [13], - в рамках яких слід виділяти технологічне, культурне, ідеологічне, екологічне, а при необхідності інші субвиміри. Комплексність розуміння сутності глобалізації дозволяє визначити кінцеву мету, результат глобалізаційного процесу - формування нової глобальної економіки, глобального соціуму, глобальної політики і т.д. Досягнення цього можливе за умови злагодженої дії рушійних сил глобалізації, що включають ряд факторів та інститутів, що забезпечують протікання глобалізаційних процесів. Фактори глобалізаційних процесів включають перш за все міжнародний рух товарів і послуг, міжнародний рух капіталу, міжнародний

рух людських ресурсів, в т.ч. робочої сили, міжнародний рух технологій та інформації, процеси інтернаціоналізації і транснаціоналізації виробництва, формування глобальної інфраструктури. Характерною особливістю впливу зазначених факторів є двоїстий характер їх впливу. З одного боку, фактори глобалізації сприятливо впливають на об'єднання розрізнених елементів світової економічної, соціальної, політичної системи, а з іншого боку неоднорідність національних елементів цих систем, обумовлених відмінностями в рівнях економічного, соціального, політичного розвитку країн і народів світу, протидіє тенденціям до об'єднання суспільства в планетарних масштабах, що обумовлює різну швидкість залучення окремих країн і регіонів світу в процеси глобалізації в усіх її вимірах. До інститутів, що забезпечують протікання глобалізаційних процесів, відносяться лібералізація руху товарів, послуг, капіталів, людських ресурсів, функціонування міжнародних інституцій регулювання і захисту прав інтелектуальної власності, інститутів вирівнювання добробуту населення, інститутів уніфікації та стандартизації національних політик у всіх сферах суспільного життя. Своєю діяльністю зазначені інститути забезпечують гомогенізацію глобального інституційного середовища, регламентують транскордонні потоки ресурсів, товарів, послуг і т.п., сприяють формуванню глобальної економічної, соціальної, політичної систем. В результаті дії зазначених факторів та інститутів, що забезпечують протікання глобалізаційних процесів, відбувається інтенсифікація міжнародного руху товарів, послуг, фінансових, людських, інформаційних та інших ресурсів, відбувається культурна трансформація, трансформація політичної системи суспільства на національному та міжнародному рівнях і т.д. Іншими словами, рушійні сили глобалізації у вигляді її чинників та інститутів, впливаючи на глобалізаційні процеси, самі піддаються впливу з боку останніх, виступаючи одночасно ефектами поширення глобалізації на всі сфери суспільного життя і посилення її впливу на розвиток людини і суспільства [13].

Соціологія має свою специфіку в дослідженні глобалізаційних процесів і явищ. Вона полягає в докорінній зміні предмета соціологічних досліджень: якщо з часів створення соціології як науки головні зусилля її представників були скеровані на вивчення суспільства в його національно-державних кордонах, то в умовах глобалізації предмет соціології колосально розширюється і становить собою усе людство як світову систему.

Відтак першочергового значення для сучасної соціології набуває осмислення цієї нової соціокультурної реальності, зміна методології і методів її дослідження. В цілому всі соціологи погоджуються з тим, що глобалізація провадить до утворення якісно нової форми згромадження та суспільних зв'язків на найвищому міжнародному чи транснаціональному рівні; дискусії виникають стосовно того, в якій саме формі втілиться глобалізоване людство.

Одні соціологи (наприклад, П. Штомпка) вважають, що глобалізація призведе до формування всесвітньої спільноти, підґрунтям для творення якої є соціальні мережі в Інтернеті [25]. Інші, не менш впливові соціологи (до прикладу, П. Дракер), наполягають на полярній можливості – формуванні всесвітнього суспільства з новим наднаціональним центром влади у вигляді наднаціональної держави. Проміжну позицію займають соціологи, які вважають, що в майбутньому з громадянських суспільств у різних країнах сформується єдине світове громадянське суспільство, головними агентами якого виступатимуть громадяни різних країн світу, об'єднані у громади у вигляді недержавних організацій. Світову спільноту і світове громадянське суспільство можна вважати прикладами «глобалізації знизу», а світову наднаціональну державу з її центром світової влади – «глобалізацією зверху». Наразі дискусії з цих можливих сценаріїв утворення світової системи внаслідок процесів глобалізації тривають і постачають матеріал для роздумів.

Наприкінці ХХ ст. в соціогуманітарних науках переважала думка, що глобалізація є насамперед західним продуктом, оскільки вона мислилася в термінах розповсюдження ринкових відносин західного типу, західних

моделей демократії, західних цінностей і навіть західних принципів харчування (фаст-фуд). Але якраз соціологи підважили це переконання шляхом проведення низки міжнародних соціологічних досліджень, з яких я зупинюся на результатах виконання міжнародного емпіричного дослідження під керівництвом американських соціологів П. Бергера і С. Гантінгтона. Перед початком цього дослідження П. Бергер був переконаний, що глобалізація – це «західний проект», який реалізується у вигляді вестернізації, конкретніше – американізації або навіть (за виразом Дж. Рітцера) макдональдизації; глобалізація «по-західному» є всеохоплюючою і веде до уніфікації економік, політик, культур; одним з головних знарядь такого ґатунку глобалізації є англійська мова [4]. Головними глобалізаторами виступали американці. Але проведення соціологічного дослідження впливів глобалізації на культури 10 країн світу (Індії, Китаю, Японії, Угорщини, Чілі, Німеччини та ін.) змусило його та його колегу С. Гантінгтона суттєво змінити свої вихідні позиції. Ці зміни теоретичних позицій можна звести до наступного:

1. Виявилось, що для адекватного відображення глобалізаційних процесів науково коректним є вживання терміна «глобалізація» у множині («глобалізації»); що поруч із західними впливами існують потужні емісії культурних взірців інших країн світу. Це, у свою чергу, призвело до запровадження в науковий обіг такого неологізму, як «істернізація» на означення входження до числа країн-емітерів не лише США чи країн західного світу, але й країн Сходу. В цьому сенсі часто використовують також термін «японізація».

2. Найуспішніше процеси глобалізації розгортаються у сфері економіки, торгівлі і фінансів; сфера політики також стає дедалі більше глобалізованою; найбільший спротив глобалізації соціологи фіксують у сфері культури. Дослідження Бергера і Гантінгтона спиралося на спадок видатного британського історика Арнольда Тойнбі, який у своїх працях про цивілізації часто вдавався до формули «виклик – відповідь». Відтак опитування у 10

країнах проводилося за цією шкалою, де під викликом розумілися впливи і тиски глобалізації західного гатунку, а відповіді на них з боку локальних культур цих країн формувалися у діапазоні від повного сприйняття, синтезу, співіснування до повного заперечення.

3. Внаслідок проведення згаданого міжнародного дослідження було виявлено, що за критерієм реакції на виклики глобалізації культури певних країн поділяються на «сильні» і «слабкі»: до перших Бергер і Гантінгтон зарахували культури Японії, Індії, Китаю, слабких – низки африканських культур, Угорщини і частково Німеччини. Перша група культур, витoki яких лежали у стародавніх цивілізаціях, виявилася достатньо опірною до глобалізації в її західному варіанті; до того ж, ці сильні культури виявилися здатними запропонувати свої культурні взірці, які проникали у світ і ставали конкурентоздатними у світовому масштабі. Таке явище дістало назву «глокалізації» на означення того, як локальне стає глобальним. Слабкі культури, навпаки, ставали суспільствами-реципієнтами чужих культурних взірців, але не їхніми продуцентами.

4. Глобалізації – це процеси, що відбуваються на багатьох рівнях і в багатьох вимірах, мають багато центрів; вони не приводять до гомогенізації та уніфікації в економіці, політиці і особливо в культурі, а розвиваються динамічно і різноскеровано, шляхом різноманіття й багатополлярності.

1.2. Теоретичні підходи до дослідження глобалізації у соціології.

Протягом тривалого часу в науковій літературі глобалізацію тлумачили як суто економічне явище. Зокрема, всесвітньо відомий американський економіст та фінансист Дж. Сорос розуміє глобалізацію насамперед як вільний рух капіталів і подальше зростаюче домінування глобальних фінансових ринків та транснаціональних корпорацій над національними економіками [21]. М. Делягін розглядає глобалізацію як вищу стадію інтеграції, процес потужного й стрімкого формування єдиного

загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій.

Крім економічного підходу у дослідженні глобалізації, важливе значення має також і соціологічний підхід, на важливість якого звертає увагу М. Фезерстоун, говорячи про те, що сучасні процеси глобалізації вимагають від соціологів переосмислення положень, на яких базується ця наука. Виклик для соціології, на думку вченого, полягає в потребі пояснити процеси глобалізації як нової форми соціального життя, тоді як предметом соціології тривалий час вважалося суспільство, яке розумілося винятково як обмежена національна держава.

Соціологічний підхід у дослідженні глобалізації охоплює досить широкий спектр відносин, серед яких варто виділити сучасні демографічні тенденції, сферу боротьби з бідністю, проблеми охорони здоров'я, міграційні процеси тощо. Так, усвідомлюючи обмеженість моделей економічного детермінізму в розумінні сучасних глобалізаційних процесів, Н. Римашевська та інші представники соціологічного підходу у дослідженні глобалізації пропонують систему координат для оцінки глобалізаційних процесів, у якій людство є не об'єктом, а суб'єктом глобалізації. [17]. Глобалізація у їх соціологічному розумінні постає як процес, творцем якого виступає людство, населення планети, представники якого по-різному її сприймають. Закони глобалізації, як і інші соціальні закони, не є абсолютними, а залежать від людей, їх національного менталітету, історичних традицій та культури. Це означає, що не існує і не може бути абсолютних соціальних теорій і законів, вони є результатом стану кожного суспільства окремо. Яким є люди і зв'язки, що об'єднують їх у суспільства, такими є і соціальні теорії. Відмінність стану суспільств, на їх думку, і породжує різне ставлення до проблем і процесів глобалізації.

Глобалізація все більш розвивається через соціальні канали. Сьогодні існує розвинута мережа міжнародних урядових організацій (МУО) Вони сприяють світовому управлінню та інтеграції шляхом підвищення уваги до

соціальних проблем в економіці, екології тощо. Міжнародні урядові інститути, такі як система ООН або Всесвітній Банк, сприяють інтеграції світового товариства, застосовуючи принцип влади до глобального управління. Питання в тому, як зробити їхню владу більш легітимною, а прийняття рішень – підзвітними та прозорими, як досягти демократичного контролю над міжнародними інститутами. Зрозуміло, що глобальний, «світовий уряд» сьогодні створити ще неможливо. Інша справа - глобальне управління.

З кінця 1980-х років більшість досліджень теорії змін було зосереджено на новому генеральному напрямку – розробці теорій глобалізації. 1990 року виходить програмний збірник статей “Глобальна культура”, у якому опубліковано роботи провідних теоретиків цієї проблеми І. Уоллерстайна, М. Арчера, Р. Робертсона, М. Фезерстоуна, А. Аппадурі, Б. Тернера й ін. З цього часу одна за одною з’являються фундаментальні монографії про глобалізацію Л. Склера, Р. Робертсона, О. Іанні, М. Уотерса, А. Аппадурі, У. Бека та інших дослідників. Зміст концептуального повороту, який відбувся в суспільних науках, чітко сформульовано у вступі М. Фезерстоуна і С. Лаша до збірника статей “Глобальні сучасності”: дискурс глобалізації виник як “спадкоємець дебатів про сучасність і постсучасності у розумінні соціокультурних змін”. Те, що розгортання дискурсу щодо світової системи, інтернаціоналізації, глобальності, глобалізації відбувалося відразу за зрушеннями початку та середини ХХ століття, свідчить, що саме ці трансформаційні процеси змінили сприйняття дослідниками попередніх подій та явищ, які були складовими та факторами фази єдиного історичного процесу переходу від старої соціальної організації (локальної) до нової (глобальної).

Наприклад, Р. Робертсон і М. Уотерс вважають, що “глобалізація – тривалий історичний процес” і формування її передумов відбувалося ще в XV і XVI століттях. А Г. Терборн виокремлює в історії щонайменше шість “хвиль” глобалізації, найпершою з яких він вважає експансію світових

релігій у III – VII століттях. Фокусування уваги дослідників на зростанні міжнародної торгівлі і ТНК, міжнародних організацій, глобальних комунікаційних мереж і мультикультуралізму конституювало новий предмет. Інтенсивність тенденцій після контингентного зрушення спонукала дослідників ретельно реконструювати (а насправді конструювати за аналогією) їх минуле, відшукувати фази та передумови глобалізації, з'єднуючи в логічну послідовність різноманітні події і тенденції минулого, розділені десятиліттями і навіть століттями.

Розглядаючи міжнародні трансформаційні процеси XX століття, можна розрізнити предметні сфери теоретичних пошуків класиків і сучасних дослідників, позначивши їх, відповідно, поняттями “інтернаціоналізація” і “глобалізація”. Інтернаціоналізацією логічно називати розвиток системи економічних і політичних зв'язків на рівні національних інститутів (держав, міжурядових, неурядових, але національного масштабу організацій), а також поширення в більшості країн інститутів промислового і буржуазного суспільства, яке відбувалося ще в XIX столітті і стало предметом інтересу класичних теорій розвитку.

Однак ця характеристика недостатня для опису сучасних процесів, котрі якісно відрізняються від інтернаціоналізації. Це пояснюється тим, що саме в першій половині XX століття позначився різкий контраст між поступовим розвитком попередніх тенденцій і стрибкоподібною динамікою наступних. Він свідчить про перехід від інтернаціоналізації до власне глобалізації [19]. До поняття глобалізації логічно включати як безпрецедентну інтенсифікацію процесів інтернаціоналізації до такого рівня, коли ці процеси стають безпосередніми факторами зміни суспільної організації на субнаціональному рівні, так і інтенсифікацію транснаціональних міжіндивідуальних і міжгрупових взаємодій. В основі всіх теорій глобалізації лежить дихотомічна типологія соціальної організації: локальна та глобальна.

У її рамках суспільними змінами можуть вважатися лише процеси, пов'язані зі зміною просторових характеристик міжнародної організації і міжнародної взаємодії. Тому поява дискурсу глобалізації часто тлумачиться як “просторовізація” теорії змін. Фіксуючи “розрив”, який виник між колишніми і новими просторовими характеристиками соціальних процесів, дихотомія “локальне/глобальне” моделює зрушення початку – середини ХХ століття. Отже, логічна структура теорій глобалізації загалом визначається характером подій і тенденцій цього періоду. Але в теоріях глобалізації це дихотомічне розрізнення стає парадигмою опису пояснення будь-яких тенденцій і використовується для створення теоретичних моделей змін за історичними і географічними межами зрушення. Однак, за умови подібності логічної структури, яка формується на основі дихотомічного розрізнення “локальне/глобальне”, дискурс глобалізації дуже різноманітний. Особливості логічної структури найхарактерніших теорій глобалізації, а також ступінь їхньої адекватності тенденціям, що спостерігаються після зрушень початку – середини ХХ століття, вимагають детального розгляду. Перші детально опрацьовані теоретичні моделі глобалізації були створені в 1980-х – 1990-х роках на концептуальній межі між конкуруючими формами дискурсу: дискурсом світової системи і власне дискурсом глобалізації.

Концептуалізація суспільних змін на основі поняття світової системи як системи економічних і політичних відносин між національними державами до моменту появи дискурсу глобалізації мала вже багату традицію. Характерним прикладом є роботи І. Уоллерстайна [23].

У теорії І. Уоллерстайна тенденції переходу до транснаціональної економіки і транснаціональної політики тлумачаться на основі дихотомічного розрізнення сукупності автономних одиниць і системи зв'язків між ними. Суспільні зміни розглядаються переважно як процеси на супранаціональному рівні (виникнення мережі інтернаціональних зв'язків). На рівні національному зміни не мають радикального характеру (сталість національно-державної визначеності соціальної організації одиниць у

системі). На субнаціональному рівні (усередині одиниць) процеси взагалі не розглядаються як системні зміни. Таким чином, логічна структура моделі світової системи зводить зміни, які спостерігаються в ній, до схеми “міжнародний поділ праці + міждержавний баланс сил/ інтересів”.

Менш послідовні прихильники парадигми світової системи, орієнтовані на панівний у сучасних суспільних науках дискурс, адаптували поняття глобалізації і створили перші теоретичні її моделі. Прикладом може слугувати робота Е. Гідденса “Наслідки сучасності”.

Е. Гідденс визначає глобалізацію як інтенсифікацію „загальносвітових соціальних відносин, які пов’язують окремі локальності таким чином, що локальні події визначаються подіями, які відбуваються за багато миль від них, і навпаки”. Вчений розглядає глобалізацію як безпосереднє продовження модернізації, вважаючи, що сучасності внутрішньо притаманна глобалізація. Оскільки модернізація, за Е. Гідденсом, полягає в автономізації соціальних відносин від локальних умов взаємодій, то поширення дії деконтекстуалізуючих інститутів на весь світ можна вважати продовженням модернізації у формі глобалізації. Сучасна соціальна система формується в чотирьох інституційних вимірах, і, відповідно, глобалізація також розглядається в чотирьох вимірах. Цими вимірами є світова капіталістична економіка, система національних держав, світовий військовий порядок, міжнародний поділ праці [10].

Альтернативою цим моделям стали моделі глобалізації, розроблені на основі критики теорії світо-системи і теорій глобальної системи. Дійшовши ще 1968 року висновку, що сфера культури має вирішальне значення для “систематизації” світу, Р. Робертсон пізніше висунув тезу про те, що глобальна взаємозалежність національних економік і держав, концептуалізована, наприклад, у моделі “системи суспільств” І. Уоллерстайна, є лише одним з аспектів глобалізації, тоді як другий аспект – глобальна свідомість індивідів так само важливий для перетворення світу в “єдине соціокультурне місце”.

Визначення глобалізації як серії емпірично зафіксованих змін, різнорідних, але об'єднаних логікою перетворення світу в “єдине місце”, дозволило Р. Робертсону концептуалізувати ширший спектр тенденцій, ніж теоретикам глобальної системи. Єдність місця в цьому випадку означає, що умови і характер соціальних взаємодій у будь-якому куточку світу, аналогічні подіям у відокремлених його частинах, можуть бути умовами або навіть елементами одного процесу соціальної взаємодії [19]. Світ “стискується”, стає соціальним простором без істотних бар'єрів і фрагментації на специфічні зони.

Включення свідомості і діяльності індивідів у предмет теорії глобалізації дозволило Р. Робертсону переосмислити співвідношення глобальності і локальності. У глобалізації він виокремлює два напрямки: глобальна інституціоналізація життєвого світу і локалізація глобальності.

Перший напрямок тлумачиться як організація повсякденних локальних взаємодій і соціалізації безпосереднім (поза межами національно-державного рівня) впливом макроструктур світового порядку. Макроструктурування світового порядку (системи взаємозалежності суспільств, що існують у рамках національних держав) відбувається, на думку Р. Робертсона, під впливом трьох факторів: експансії капіталізму, західного імперіалізму, розвитку глобальної системи мас-медіа. Для життєвого світу індивідів і локальних співтовариств сукупна дія трьох факторів обертається експансією “загальнолюдських цінностей”, поширенням стандартних символів, естетичних і поведінкових зразків глобальними мережами ЗМІ і ТНК.

Другий напрямок глобалізації в моделі Р. Робертсона – локалізація глобальності – покликана відобразити тенденцію становлення глобального не “згори”, а “знизу”, тобто через локальне: через перетворення взаємодії з представниками інших держав і культур у рутинну практику, через включення в повсякденне життя елементів інонаціональних, “екзотичних” локальних культур [18]

Висновки до розділу

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що глобалізація в сучасному її розумінні – це процес інтенсифікації та поглиблення транскордонних економічних, політичних, соціальних зв'язків і взаємодій, що реалізуються на планетарному рівні під дією рушійних сил, що включають фактори (міжнародний рух товарів, послуг, факторів виробництва, різноманітних ресурсів, інтернаціоналізація виробництва, транснаціоналізація, розвиток інфраструктури) та інститути (інститути лібералізації руху товарів, послуг, факторів виробництва; інститути регулювання глобальних економічних, соціальних і політичних процесів) глобалізаційних процесів, в результаті чого проявляються ефекти, що виражаються в трансформації і посиленні впливу зазначених рушійних сил глобалізації, де велику роль у поширенні відіграють соціальні чинники.

Що стосується соціологічних досліджень глобалізації, можна стверджувати, що поширюються вони на значно більші сфери життя та інші науки, на відміну від звичайних. Це пов'язано зі специфікою самої глобалізації та її предметної бази, що містить у собі різні елементи з різних наук та вплив майже на кожну з них. Для детального та якісного дослідження необхідно враховувати не тільки соціологічні, а й економічні, політичні, демографічні та інші аспекти.

Розділ 2. Глобалізаційні чинники та їхній вплив на розвиток українського суспільства.

Специфіка соціокультурних змін у сучасному світі та в Україні.

Праці Дюркгейма, Вебера та інших соціальних теоретиків на зламі століть ознаменували перехід від еволюціонізму до більш статичних теорій. Еволюційні теорії піддавали критиці на емпіричних засадах - їх можна спростувати зростаючою масою результатів досліджень - і через їх детермінізм та оптимізм, орієнтований на Захід. Теорії циклічних змін, які заперечували тривалий прогрес, набули популярності в першій половині 20 століття. Вони включали теорію італійського економіста та соціолога Вільфредо Парето про "циркуляцію еліт" та теорії Освальда Шпенглера та Арнольда Тойнбі про життєвий цикл цивілізацій. У 1930–40-х роках професор Гарвардського Пітірім Сорокін розробив циклічну теорію культурних змін на Заході, описуючи повтори змін від ідеалістичного до ідеалістичного та сенсаційного і знову.

Хоча інтерес до довготривалих соціальних змін ніколи не зникав, він відійшов на другий план, особливо коли з 1920-х до 1950-х функціоналізм, підкреслюючи взаємозалежну соціальну систему, став домінуючою парадигмою як в антропології, так і в соціології. "Соціальна еволюція" була заміщена більш загальною та нейтральною концепцією "соціальних змін".

Дослідження довгострокових соціальних змін відродилося в 1950-х роках і продовжувало розвиватися протягом 1960-х та 70-х років. Неволюціоністські теорії були проголошені кількома антропологами, серед яких Ральф Лінтон, Леслі А. Уайт, Джуліан Х. Стюард, Маршалл Д. Салінс та Елман Роджерс Сервіс. Ці автори дотримувались ідеї соціальної еволюції як довгострокового розвитку, що є як зразковим, так і кумулятивним. На відміну від еволюціонізму 19 століття, неоеволюціонізм не передбачає, що всі суспільства проходять однакові етапи розвитку. Натомість велика увага приділяється варіаціям між

суспільствами, а також відносинам впливу між ними. Остання концепція стала відома терміном акультурація. Крім того, соціальна еволюція не розглядається як заздалегідь визначена або немінуча, але розуміється з точки зору ймовірності. Нарешті, еволюційний розвиток не прирівнюється до прогресу.

Відроджений інтерес до довгострокових соціальних змін був викликаний спробами пояснити прогалини між багатими та бідними країнами. У 1950-60-х роках західні соціологи та економісти розробили теорії модернізації, щоб допомогти зрозуміти проблеми так званих слаборозвинених країн. Однак деякі теорії модернізації піддаються критиці за те, що вони свідчать про те, що бідні країни могли і повинні розвиватись або модернізуватись у формі західних суспільств. Теорії модернізації також піддаються критиці за те, що вони не звернули уваги на міжнародні відносини влади, в яких багатіші країни домінують над бідними. Ці відносини були привернуті до уваги більш новими теоріями міжнародної залежності, типізованими «світовою капіталістичною системою», описаною Валлерстайном. Однак його теорія світових систем зазнала нападу з емпіричних причин і за те, що вона не пояснювала крах радянських режимів та подальший рух до капіталізму та демократії. Теорія Валлерстайна також викликала критику за те, що вона не змогла пояснити значного економічного розвитку третього світу, такого як у Південній Кореї, Сінгапурі та Гонконгу.

Теорії соціальних змін, як старі, так і нові, зазвичай припускають, що перебіг соціальних змін не є довільним, а певною мірою є регулярним або зразковим. Три традиційні ідеї соціальних змін - занепад, циклічні зміни та прогрес - безперечно вплинули на сучасні теорії. Однак, оскільки ці теорії не є науково визначеними, вони не можуть чітко розмежовувати занепад і прогрес. Насправді якості занепаду та прогресу не можуть бути отримані науково (тобто з емпіричних спостережень), а лише визначені на основі нормативних оцінок та оціночних суджень. Якщо дослідження соціальних

змін слід проводити на наукових та ненормативних термінах, то можна розглядати лише дві основні закономірності соціальних змін: циклічну, як було визначено вище, та однонаправлену. Часто проміжок часу зміни визначає, яка закономірність спостерігається.

Значна частина звичайного суспільного життя організована в циклічні зміни: зміни дня, тижня та року. Ці короткочасні циклічні зміни можна вважати умовами, необхідними для стабільності конструкції. Інші зміни, що мають більш-менш циклічний малюнок, менш передбачувані. Одним із прикладів є діловий цикл, періодичне явище капіталізму, яке, здається, дещо візерункове, але важко передбачити. Визначною теорією ділового циклу є радянський економіст Микола Д. Кондратьєв, який намагався показати міжнародні масштаби повторних довгих хвиль економічного буму та рецесії. Він накреслював хвилі з кінця 18 століття, причому кожна повна хвиля складалася з періоду приблизно 50 років. Наступні дослідження показали, проте, що закономірності в різних країнах були далеко не однаковими.

Довготривалі циклічні зміни розглядаються в теоріях народження, зростання, розквіту, занепаду та смерті цивілізацій. Тойнбі замислював цю історію всесвітньою історією в перших томах «Історії дослідження» (1934–61), як це робив Шпенглер у своєму «Занепаді Заходу» (1918–22). Ці теорії піддаються критиці за уявлення цивілізацій як природних сутностей з гострими межами, думаючи, що нехтують взаємозв'язками між цивілізаціями.

Однонаправлений тип змін триває більш-менш у тому ж напрямку. Такі зміни, як правило, є кумулятивними та мають на увазі зростання чи збільшення, наприклад, щільність населення, чисельність організацій чи рівень виробництва. Однак напрямок змін може бути зменшенням або комбінацією зростання та зменшення. Прикладом цього останнього процесу є те, що американський культурний антрополог Кліффорд Герц назвав "інволюцією", виявленою в деяких аграрних суспільствах, коли приріст населення поєднується зі зменшенням багатства на душу населення. Ще одна

зміна може бути переходом від одного полюса до іншого континууму, наприклад, від релігійного до світського способу мислення. Така зміна може бути визначена як зростання (наукового знання), чи занепад (релігії).

Найпростіший тип однонаправлених змін - лінійний, що виникає тоді, коли ступінь соціальних змін з часом є постійною. Інший тип соціальних змін - це експоненціальний ріст, при якому відсоток зростання постійний у часі і зміна відповідно прискорюється. Як відомо, приріст населення та зростання виробництва дотримуються цієї закономірності протягом певних часових рамок. Шаблон довготривалого зростання також може відповідати триступеневій кривій S [18, с. 34]. На першій фазі зміна відбувається досить повільно, щоб бути майже непомітною. Далі зміна прискорюється. На третій фазі швидкість зміни слабшає, поки вона не наблизиться до передбачуваної верхньої межі. Ця модель демонструє демографічний перехід у індустріальних країнах. На першій (домодерністській або доіндустріальній) стадії рівень народжуваності та смертності високі, а отже, чисельність населення зростає дуже повільно; тоді смертність зменшується, а населення зростає набагато швидше; на третьому етапі і рівень народжуваності, і рівень смертності стали низькими, а зростання населення наближається до нуля. Ця ж модель запропонована, більш гіпотетично, щодо темпів технологічних та наукових змін.

Циклічні та однонаправлені зміни можуть спостерігатися одночасно. Частково це відбувається тому, що короткочасна зміна має тенденцію до циклічного, тоді як довгострокова зміна має тенденцію слідувати одному напрямку. Наприклад, темпи виробництва промислово розвинених країн демонструють закономірність короткострокових ділових циклів, що відбуваються в рамках довгострокового економічного розвитку.

Ці зразки неможливо легко застосувати до соціальної реальності. У кращому випадку - це наближення соціальної реальності. Порівнювати модель з реальністю не завжди можливо, оскільки достовірні дані не завжди доступні. Більше того, і що важливіше, багато соціальних процесів не

піддаються точному кількісному вимірюванню. Такі процеси, як бюрократизація або секуляризація, наприклад, можна визначити через зміни в певному напрямку, але важко досягти згоди щодо вимірюваних розмірів.

Залишається зрозуміти, чи збережуться довгострокові соціальні зміни в певному напрямку. Трансформація середньовічного суспільства в західні нації ХХ століття може бути задумана в рамках декількох взаємопов'язаних довгострокових однонаправлених змін. Деякі з найбільш важливих цих змін включають комерціалізацію, збільшення розподілу праці, зростання виробництва, формування національних держав, бюрократизацію, зростання технології та науки, секуляризацію, урбанізацію, поширення грамотності, збільшення географічної та соціальної мобільності та зростання організацій. Багато з цих змін відбулися і в незахідних суспільствах. Більшість змін не відбулися на Заході, але відбулися деякі важливі зміни, такі як промислова революція та підйом капіталізму. Ці зміни згодом мали сильний вплив на незахідні суспільства. Крім того, групи людей за межами Західної Європи були залучені до глобального розподілу праці, причому західні національні держави здобули панування як в політичному, так і в економічному плані[15].

Те, наскільки ці зміни є частиною глобального довгострокового соціального розвитку, є головним питанням соціальної еволюції. Хоча знання щодо цього питання ще далеко не завершені, деякі загальні тенденції можуть бути висунуті гіпотезами. Одна тенденція спостерігається в технологічних інноваціях та просуванні наукових знань, які використовували природні сили для задоволення людських потреб. Серед цих нововведень були використання вогню, вирощування рослин, одомашнення тварин (близько 8000 р. До н.е.), використання металів та процес індустріалізації. Ці довгострокові зміни в поєднанні з довгостроковим накопиченням капіталу призвели до зростання виробництва та проклали шлях для зростання населення та збільшення щільності населення. Виробництво та споживання

енергії зростало, якщо не на душу населення, то принаймні на квадратну милю.

Інша тенденція впливає з методів виробництва, заснованих на поділі праці та соціальній диференціації. Контроль над природними силами та соціальний прогрес, що впливає, був досягнутий лише за рахунок розподілу праці та відповідної спеціалізації знань - для підвищення продуктивності понад природні межі. Однак одним із наслідків цього зростання продуктивності та технологічних інновацій стала соціальна диференціація. Більше людей, іншими словами, могли б спеціалізуватися на тих видах діяльності, які були не відразу необхідними для виживання. Зростання чисельності та щільності населення та збільшення соціальної диференціації посилили взаємозалежність дедалі більшої кількості людей на більші відстані. У мисливсько-збиральних товариствах люди були сильно взаємозалежними в межах своїх невеликих груп, залежно від дуже малої кількості поза їхніми групами. У сучасний час більшість людей у світі пов'язані мережами взаємозалежності, що охоплюють земну кулю.

Ці процеси неминучі в тому сенсі, що відповідають будь-якому «закону» соціальних змін. Однак вони мали тенденцію до поширення, коли вони відбувалися. Наприклад, колись набір трансформацій, відомий як аграрна революція, відбувся в будь-якій точці світу, їх розширення на решту світу було передбачуваним. Товариства, які прийняли ці нововведення, збільшувались і ставали більш потужними. Як наслідок, інші товариства мали лише три варіанти: бути завойованими та об'єднаними більш потужним аграрним суспільством, приймати нововведення або перевозитись на крайні місця земної кулі. Щось подібне можна сказати про промислову революцію та інші інновації, що посилюють владу, такі як бюрократизація та впровадження більш руйнівної зброї. Приклад зброї ілюструє, що ці трансформаційні процеси взагалі не слід ототожнювати з прогресом.

Один із способів пояснення соціальних змін - це показати причинно-наслідкові зв'язки між двома або більше процесами. Це може мати форму

детермінізму чи редукціонізму, обидва вони мають тенденцію пояснювати суспільні зміни шляхом зведення їх до одного передбачуваного автономного і всевизначаючого причинного процесу. Більш обережне припущення полягає в тому, що один процес має відносний причинно-наслідковий пріоритет, не маючи на увазі, що цей процес є повністю автономним і визначальним. Далі - деякі процеси, які, як вважається, сприяють соціальним змінам.

Глобалізація як каталізатор соціокультурних змін відображає два суперечливі процеси: з однієї сторони, вона відкриває більш широкий доступ до цінностей національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню і не відміння національної самобутності. З іншої сторони, глобалізація сприяє уніфікації культурного і духовного різноманітного світу. Об'єднуючими конструкціями глобальної системи являються глобалізаційні і комунікаційні технології. Глобалізація не тільки відкрила нові горизонти для розвитку людства, але й загострила невирішені раніше соціальні суперечності, принесла світу нові виклики і загрози. Наявна системна і антропологічна і духовна криза, зростання розриву між багатством і бідністю; посилення екстремістських настроїв і загроза міжнародного тероризму; екологічна криза і глобальна руйнація оточуючого середовища. Під загрозою саме існування людини як виду. У філософських категоріях ситуація, яка склалася, оцінюється як тріумф насилля над природою, людини над людиною, коли інстинкт перемагає розум, а матерія намагається поглинути дух. Реальна практика глобалізації поставила перед людством питання: «Бути чи не бути цивілізації?». Це питання суть двох неминучих процесів: або самий грандіозний крах чи небуття, або шлях до духовного відродження і моральної зрілості, до нового осмислення основ буття.

Тому перспективи розвитку світової цивілізації бачаться нам на шляху духовно-моральної еволюції і зміни внутрішнього світу людини. Отже, при вивченні процесу глобалізації необхідно, перш за все, виділити її духовно-моральний вимір і оцінити той вплив, який вона здійснює на людину, її

свідомість, систему цінностей і поведінку. Антигуманний варіант реалізації глобальних перетворень деформує духовно-моральну сферу людського буття, руйнує самотність та унікальність, перетворює його у безлику людину «одного дня», відчужену і втрачену, з викривленим уявленням про добро і зло, - відмічає Л.Овчиннікова [1].

Останнім часом багато говориться про необхідність проведення глобальної реформи в соціальній сфері. В основі концепції лежить ідея розширення соціального поля, в якому проходить процес формування соціальної політики. Вона передбачає більш ефективний перерозподіл ресурсів між державами, більш активне соціальне та трудове регулювання, як умову для діяльності корпорацій, більшу владу наднаціональних органів по втручанню в справи держав, коли держава не задовольняє потреб громадян, і більше приписів для окремих країн в галузі соціальної політики з боку глобальних організацій. Ці приписи підкреслюють пріоритет солідарності та соціальної справедливості перед індивідуалізмом та конкуренцією[3].

Людство рухається від постіндустріальної стадії розвитку до інформаційної. Цей перехід може бути здійснений у найкоротшій термін – найближчі 15-20 років. Саме в соціальній сфері очікуються радикальні, революційні зміни.

Сьогодні вже визначені найбільш гострі проблеми перехідного періоду та наслідки глобалізації в соціальній сфері, з якими зіткнеться діло людство.

Новий світовий устрій може будуватись так, щоб не втрачати людського обличчя. Для пострадянських держав це означає, зокрема, реалізацію такого шляху перетворень, який має на увазі перш за все інтереси кожної окремої людини. А це в свою чергу означає проведення радикальних змін в системі управління, формування громадянського суспільства, а також таку організацію системи влади, яка була б радикально повернена обличчям до людини. Так, відомий американський соціолог Бхагвати вважає, що процесу глобалізації не потрібно надавати «людське обличчя», оскільки процес глобалізації і без того цілком людський [9], тому не потрібно тільки

витравлювати цю людську складову. Під людською складовою мається на увазі перш за все зростання можливостей людини в сфері добробуту, безпечного існування, морального та фізичного здоров'я, удосконалення духовності. Людський розвиток передбачає створення відповідних умов, тобто безпечного середовища, в якому людина здатна реалізувати свої можливості [12]. Мова йде, зокрема про соціальні фактори безпечного життя людини, а також про відповідні умови його формування (культура, виховання, освіта). поступово проникаючи в усі сфери людського життя глобалізація відкриває більш широкий доступ до скарбниць національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню, не відмовляючись від національної самобутності. М. Ганді писав «Я не хочу , щоб мій дім з усіх сторін огортав паркан, і щоб мої вікна були зачинені. Я хочу, щоб вітри культури з усіх боків овівали мій дім. Однак, я не хочу, щоб вітри культури збивали мене з ніг».

В епоху глобалізації Україна стоїть перед необхідністю розробки оптимальної моделі участі в цьому процесі, і це вимагає чіткого визначення суто українського шляху розвитку і стратегічного вибору, який, спираючись на соціальні пріоритети дозволить їй посісти чільне місце в глобалізаційному світі.

Глобалізація в Україна породила загальну тенденцію до ускладнення суспільних зв'язків, децентралізації інформаційних потоків, що унеможлиблює управління з єдиного центру. Глобалізація спричинила суперечливу дію на розвиток демократичних інститутів в країні. З одного боку, велика інформаційна прозорість світу, імперативи децентралізації і ринкової конкурентоспроможності прискорюють поширення демократичних; цінностей і інститутів, число формально демократичних держав на планеті росте. З іншого боку, з'ясовується, що демократія і ринковий лібералізм, узяті самі по собі, не Зробили Україну стійкою до викликів глобалізації. Більш того, виникла нова проблема - демократії, організаційно оформленої у рамках окремої держави, при створенні системи глобального управління. Зважаючи

на тісний зв'язок між внутрішнім суверенітетом і демократією, глобалізація, скорочуючи цей суверенітет, може сприяти послабленню легітимації демократичних інститутів в Україні. Тому соціальні та духовні аспекти глобалізації стали сьогодні предметом пильної уваги вітчизняних філософів, соціологів, культурологів тощо. Аналіз геостратегічної ситуації дає привід для певного висновку про те, що Україна болюче переживає ті ж самі труднощі, що й інші пострадянські країни і що для трансформації України знадобиться не одне десятиріччя.

Глобалізація як основа соціокультурних змін в сучасному українському суспільстві.

У сучасному мультикультурному світі, під впливом стрімкої глобалізації, постали проблеми, суперечності та конфліктні ситуації у сфері соціальнокультурних відносин. Культурні взаємовпливи, стандартизація культурного споживання, розповсюдження загальних норм і цінностей є чинниками гібридизації культур, що є наслідком глобалізації, яка постає визначальним чинником сучасного суспільного розвитку. Отже, можна визначити глобалізацію як процес поглиблення інтеграційних процесів, посилення інтенсивності взаємодії та взаємозалежності між культурами.

Як зазначає Д. Мартен, “Глобалізація означає соціальне явище, яке може бути ідентифіковане або являє собою своєрідне передпоняття сучасної епохи, модну категорію, яка не залишає осторонь академічну сферу. Вона не є результатом домінування нової світової еліти. Не існує якогось світового уряду, світової армії, не виникає відчуття належності до світової держави. Навпаки збільшується соціальне розшарування, народжуються нові форми еліти. Глобалізація не веде до культурної одноманітності, вона ставить питання щодо визначення ідентичності й маркетингу світу” [22]. Глобалізація призводить до того, що відносини людей виходять за рамки національно-державних спільнот, набувають

транснаціональний характер. Значення цього зсуву велике: адже традиційно велика людська спільність, членом якої відчувала себе людина, була країна, нація, держава. Глобалізація цю ідентифікацію руйнує [22]. Глобалізація посилює економічний лібералізм, внаслідок чого, суспільства відчують на собі дію суперечливих механізмів, коли гра ринку постає дволикою, пропонує значні можливості для середнього класу, а з іншого боку активно розмиваються соціальні зв'язки для численних виключених, які об'єднуються в своїй відмінності.

Ідентичність руйнують пов'язані з глобалізацією процеси, що відбуваються у сфері культури. Адже ідентичність людини з певною спільністю реалізується насамперед через засвоєння нею уявлень, норм, цінностей, зразків поведінки, що утворюють її культуру [22].

Феномен культурної глобалізації в сучасній науковій аналітиці підводить до кількох висновків. По-перше, культурна гомогенність не постає реальним результатом глобалізації. Більше того, вона не є бажаною, бо “багатокультурність із неперервним перемішуванням у довших і ширших масштабах – повсюдна і, напевно, обов'язкова риса для започаткування і збереження цивілізацій”. По-друге, глобалізація не веде до глобальної однорідності і не стирає локальне, обидві сторони однаково функціональні для системи. По-третє, протиставлення глобального і локального у світовій культурі є, радше, свідченням неадекватності теоретизування на основі національно-державного оцінювання сучасних процесів у цій царині. Очевидна необхідність нового підходу. Дійсно, глобальна культура і глобальний інформаційний простір не просто результат модернізаційного розвитку. Це особлива система, яка зараз конститується та зумовлює перерозподіл і винайдення функцій на всіх рівнях соціальної організації – від локального мікрорівня до інтернаціонального макрорівня [5].

Глобалізація посилила інтенсивність культурного обміну. Результати творчості в умовах глобалізації стають набутком всього

людства. Нові інформаційно-комунікативні технології сприяють тому, що всі накопичені тим чи іншим етносом знання та уміння, ідеї та символи поширюються в інших культурних світах. Внаслідок цього, у різних народностей формується уявлення про ту чи іншу культуру та її щабель серед множини етно-національних культур. Процеси глобалізації ініціювали зміни в системі взаємовідносин між елітарною та масовою культурами. Це призвело до пониження статусу культури як такої, яка сьогодні багатьма сприймається не як кінцева ціль людського роду, а як спосіб, який сприяє досягненню життєвого успіху та матеріального благополуччя. Внаслідок цих трансформацій, масова культура постала ведучим елементом системи культури постіндустріального суспільства.

Досліджуючи глобалізацію У. Бек стверджує, що вона відображає обставину, коли все, що відбувається на нашій планеті, не зводиться до локально обмеженої події, що всі винаходи, перемоги і катастрофи стосуються всього світу і що ми повинні наше життя та наші дії, наші організації та інституції піддати переорієнтації та реорганізації з віссю “локальне – глобальне”. “Глобалізація має на увазі процеси, в яких національні держави та їх суверенітет вплітаються в павутину транснаціональних акторів і підкоряються їх владним можливостям, їх орієнтації та ідентичності” [14].

Замість всеосяжних дефініцій глобалізації, український культуролог Р. Кісь перераховує лише ті аспекти, котрі є значущими у контексті нашого розгляду. Коли б треба було окреслити культурно-цивілізаційні аспекти глобалізації кількома ключовими словами, ми б перерахували такі: 1. Делокалізація (або нівелювання етнолокальних структур); 2. Цілковите засилля синхронії (зорієнтованість тільки на тут-і-тепер), або ж історичне знекорінування – це останнє може набувати форм маргіналізації внаслідок втрати органічних історико-культурних зв'язків та “щеплень”; 3. Зоднаковіння (соціокультурна гомогенізація та конформізація аж до агресивного уніформізму); 4. Консюмеризм,

споживацтво. Звуження креативного, мінімізація творчого (та співтворчого) за рахунок пасивної рецепції; 5. Радикальний еkleктизм (у крайніх своїх виявах веде до креолізації культур). Радикальний еkleктизм, який знаходить для себе особливий простір саме у добу постмодернізму, що релятивізує усі системи вартостей, схильний до інверсії вартостей, пов'язаний також структурно і функціонально із глобалістичною пансинхронією. Тому граничний еkleктизм і креолізація культури, дифузність і неструктурованість культури свідчить і про брак горизонту цілей і про брак самих поціновувачів, як тих, що здатні поціновувати взагалі [20].

Британська соціолог Маргарет Арчер зауважила: “Спостерігається посилення глобалізації у всіх інституційних областях: політики, економіки, права, культури, комунікації, соціальних рухів і, звичайно, науки і технології” [26]. Глобалізація – це багатогранний процес, який тягне за собою зростаючий всесвітній взаємозв'язок структури, культури і агентства, і паралельно до диференціації традиційних кордонів [26]

Під впливом процесів глобалізації соціокультурне середовище також трансформується. На світовому культурному полі ключову роль відіграють міждержавні організації, об'єднання та союзи, транснаціональні бізнес та мас-медіа. Вони виступають основними акторами глобалізації, проникаючи в держави, та впливають на її політику. Очевидним є їх втручання в соціокультурну сферу. На українське внутрішньодержавне соціокультурне середовище впливають міжнародні актори – наддержавні союзи держав ЄС та країн-учасниць СНД. Їх вплив треба оцінювати не тільки в економічних та військових термінах, як того вимагає реалізм, а також у термінах поширення ідей та цінностей.

Соціокультурні трансформації впливають на сучасну культуру та її оновлення. Посилення національної самоідентифікації надає нового структурування українській культурі. Формуються нові умови, які

створюють соціально-культурні напруження, внаслідок чого трансформується українська ментальність. Значна частина суспільства залишається на позиціях “совкових” ідеалів, інша частина впевнено обрала шлях західної цивілізації, формуванні європейської ідентичності українців, а ще одна частина не визначилась у своєму соціальному виборі чи підтримує позицію “плисти за течією”. Ця невизначеність, межовість породжує системну кризу, втрату напрямку дій, змістовності, соціальної мети і завдання[11].

Глобалізація сприяє трансформації світового суспільства, актуалізує процеси зміни соціокультурного аспекту в Україні і в усьому світі, диктує необхідність пошуку нових підходів до аналізу ідентичності в умовах глобалізації, відкритості та проникності кордонів, культурного різноманіття. Це призводить до співіснування різних життєвих укладів, культурних кодів, ціннісних установок. Для сучасної України, де тісно переплетені загальноукраїнські та регіональні тенденції соціокультурної трансформації, вельми важлива проблема цивілізаційної самоідентифікації параметрів буття. Ця необхідність самоідентифікації свідчить не стільки про глобалізацію, скільки про проблеми і кризи самовизначення, нездатності традиційної свідомості подолати страх втратити свій суверенітет, підкоритися невідомим, чужим цілям, цінностям і принципам. Цей страх стає актуальною проблемою в умовах українського конфлікту, що тягне за собою деструктивні, небезпечні для суспільства наслідки.

Поступ сучасної цивілізації, трансформація та удосконалення структури суспільства останні десятиріччя особливо динамічно проявилися в новій Українській державі. Відбувається істотне розшарування, ускладнення соціальної структури в усіх сферах життя суспільства. І це ускладнення обумовлює необхідність оперативної трансформації, приведення до вимог сучасності інформаційної системи, що обслуговує українське суспільство. Складність цієї трансформації

пов'язана не лише з впливом указаних вище факторів, але й із наявністю в сучасній суспільній організації структурних утворень, пов'язаних з минулим функціонуванням, а також з елементами майбутньої реструктуризації, з оновленням суспільства, прискоренням процесу виробництва матеріальних і духовних благ, з еволюцією самої людини, розвитком її можливостей і здібностей, що є причиною формування нових і нових соціальних спільностей [16].

Місце України в сучасній світовій інформаційно-комунікативній структурі залежить від швидкості і якості інноваційних перетворень, що стає можливим при успішному проведенні високоорганізованого соціально-економічного і науково-технічного процесу розробки та створення сприятливих умов для задоволення інформаційних потреб суспільства завдяки використанню інформаційних ресурсів. Це твердження, однак, з певними застереженнями може бути правильним, якщо йтиметься про всі обсяги інформації, що є в розпорядженні найбільших людських спільностей на території України: громадян України, української нації, меншою мірою вищих владних структур і найбільших політичних об'єднань [22].

Глобалізація як загальносвітовий процес інтеграції економічних, фінансових, соціокультурних аспектів життєдіяльності країн світу не лише відкриває нові можливості для техніко-економічного розвитку, а й сприяє трансформації культури, способу життя людей, системи цінностей і настанов, що визначають становище людини в суспільстві. Досить усталеною, на сьогодні, є точка зору про те, що глобалізація руйнує і трансформує традиційні форми ідентичності, тому в людей зникає відчуття причетності до певного оточення, сталих та визначених цінностей і орієнтирів. При цьому створюються умови для руйнування ідентичності, пов'язаної з нацією-державою, що є досить гострою проблемою сьогодення і позначається як «криза ідентичності», яка проявляє себе на всіх рівнях суспільного життя. Даний феномен, як

правило, пов'язується з розмиванням етнокультурних засад ідентичності націй. Відповідно з боку держав, і не лише національних, а й полінаціональних, є прагнення зберегти національну, загальнодержавну ідентичність, оскільки в умовах глобалізації втрачається підґрунтя, на якому базувалася єдність і монолітність індустриальних країн. Створюється ситуація невизначеності, тобто коли нові ідентичності, засновані на переформатуванні соціальної структури суспільства, що мають прийти на зміну попереднім, ще не сформувалися в закінченому вигляді, а «старі» традиційні цінності зазнають потужного тиску з боку глобалізації. Таким чином, на сьогодні актуалізується проблема пошуку адекватних рішень у відповідь на виклики глобалізації [11].

Дані процеси розвивають всілякі суперечності навколо явищ глобальних трансформацій світу. Вітчизняні дослідники О. Білорус і Д. Лук'янченко прогнозують у зв'язку з цим епоху “глобальних потрясінь, кризи і трансформацій” [6]. Фактор недовіри до процесів глобалізації та побоювання в можливості розмивання національної ідентичності не дають можливості багатьом країнам набирати обертів розвитку до глобального світового устрою.

Зазначимо, що не дарма вище було сказано і про таку сутнісну особливість глобалізації, як її інформаційно-мережевий характер. Це означає, що, виходячи з таких тенденцій, світ у майбутньому, і це в першу чергу стосується економіки, буде базуватися на ефективності інформаційно комунікативних дій, які, у свою чергу, будуть залежати від рівня знань того, хто в цій системі здійснює ці дії [2].

Висновки до розділу

Враховуючи сказане, для України є вкрай важливим триматися на пульсі усіх інтегративних тенденцій процесу глобалізації, з тим, щоб вміло наближатися до свого гідного місця, у майбутньому глобальному світовому просторі. Враховуючі всі ці моменти, слід усвідомлювати, що

нашій країні необхідно напрацьовувати систему освітніх заходів, які ближче знайомили б український соціум з особливостями глобалізаційних видозмін світу. Саме ця стратегія розвитку України має включати систему комплексних заходів, які враховували б об'єктивні тенденції розвитку глобалізації.

У період входження українського суспільства в інформаційний етап його розвитку, інформація і її вища форма – наукове знання стають стратегічним ресурсом, ефективне управління яким дозволяє компаніям і державам досягти конкурентних переваг. Використання глобальних інформаційних ресурсів в інтересах національного розвитку України сприяє збереженню позитивних тенденцій самобутнього національного розвитку в умовах глобалізації корисними для інформаційного забезпечення відповідних сучасним тенденціям темпів еволюції суспільства.

Розділ 3. Дослідження змін у соціокультурній сфері з розвитком глобалізації.

Методологія дослідження

Мета дослідження полягає у визначенні характеру глобалізаційного виміру соціокультурних змін в Україні.

Об'єкт дослідження – соціокультурні зміни у суспільстві.

Предмет дослідження – глобалізаційний вимір соціокультурних змін в Україні.

Завдання дослідження:

- Визначити відношення людей до глобалізації як соціального явища в сучасному світі та в Україні.
- Визначити ключові зміни у соціокультурній сфері під впливом глобалізаційних процесів.

Гіпотези:

1. Культура в Україні все більше стає мультинаціональною, традиційні звичаї та норми поведінки в суспільстві плавно поступаються загальносвітовим трендам.
2. Соціалізація сучасної людини проходить в значній мірі через віртуальні канали комунікації за допомогою мережі Інтернет.
3. Україна залучена в процес глобалізації на рівні країни, що орієнтується на інші, більш розвинені країни, а не виступає провідником глобальних змін в соціокультурному вимірі.

Обґрунтування методу. Згідно з обраною темою, найбільш доцільним є використання кількісних методів збору інформації.

В першу чергу, використання кількісного дослідження дає змогу опитати значно більшу кількість респондентів, на відміну від якісної методології.

По-друге, статистичний метод аналізу дає змогу отримати найбільш об'єктивні результати дослідження, що виключає упередженість мотивів респондентів та відображає актуальну інформацію щодо існуючої ситуації.

Метод онлайн-анкетування має наступні вагомі переваги серед інших доступних методів тому що:

1. Він є найбільш безпечним та доступним під час пандемії коронавірусу, що дає змогу уникнути прямого контакту з респондентами.
2. Люди, що беруть участь в опитуванні, можуть пройти його в зручний для себе час не прикладаючи додаткових зусиль та не витрачаючи додаткового часу.
3. В сучасних умовах онлайн-анкетування є найбільш доступним методом опитування як для дослідника, так і для респондента. Доступність та простота у розумінні алгоритму проходження є зрозумілою для кожної залученої особи.
4. Цей метод не вимагає додаткових фінансових витрат на інтерв'юєрів та модераторів.
5. Сучасний цифровий світ є однією з основ глобалізації, що дає змогу опитати людей, які безпосередньо залучених до її процесів.

Онлайн-анкета виступила інструментарієм проведеного дослідження.

Обґрунтування вибірки: Відповідно до мети та завдання дослідження використовувалась одношаблева фокусована вибірка з ймовірнісним відбором.

Генеральну сукупність в переважній більшості (близько 80%) склали студенти ВНЗ України міста Києва віком від 17 до 23 років та жителі міста Києва в віці від 25 до 48 років (близько 20%). Всього було опитано понад 270 респондентів.

Аналіз результатів дослідження

Участь в опитуванні взяли студенти КНУ ім. Т.Шевченка, КПІ ім. Сікорського, КНЕУ, КНУ театру, кіно і телебачення ім. Карпенка-Карого, НУ «Києво-Могилянська Академія», НМУ ім. Богомольця. З них 85%

здобувають освітній кваліфікаційний рівень бакалаврів, а 15% магістерський.

За результатами дослідження можна сказати, що більшість людей вважають, що зміни у соціальній та культурній сфері дійсно відбуваються. 62% людей згодні, що соціокультурні норми, які були притаманні людям в останні 10-15 років, на сьогоднішній день не завжди відповідають актуальному стану речей.

Перша гіпотеза в більшій частині не підтвердилась. Про це свідчить 54% респондентів, які зазначили, що норми поведінки та їхнє сприйняття суспільством залишились ті ж самими, як і раніше. 31% опитуваних засвідчили суттєві зміни в культурі, переважно пов'язаних з інтеграцією зарубіжних цінностей в суспільне життя. 48% респондентів зазначили, що зміни в соціокультурній сфері скоріше відбуваються, але в глобальному вимірі вони не є суттєвими та протікають повільно та досить непомітно, аби стверджувати про тотальні зміни в цій сфері. 76% вважають, що культурний рівень переважної частини населення України не змінився зовсім за останні роки, з яких 37% впевнені, що причиною цього є менталітет, 56% аргументують свою думку низькими темпами розвитку України як держави в цілому.

Друга гіпотеза підтвердилась. 68% людей вважають, що їхнє життя змінилося з розвитком технологій та створенням нових каналів комунікації. 77% людей вважають, що форма комунікації з людьми в останні 10 років помітно змінилась з поширенням соціальних мереж та месенджерів. 92% респондентів мають власний профіль хоча б в одній соціальній мережі, 62% переважно спілкуються з іншими людьми в месенджерах та 83% хоча б раз на день ними користується.

Третя гіпотеза підтвердилась. 79% респондентів погоджуються з думкою, що лідируючими країнами в світовій глобалізації виступають західноєвропейські країни та США. Натомість 18% опитуваних вважають, в соціокультурній сфері Україна не потребує змін.

Висновки до третього розділу

З огляду на отримані результати, можна прийти до висновку, що глобалізація відіграє не останню роль у соціокультурних змінах в Україні. Більшість респондентів зазначає, що глобалізаційні зміни є невід'ємною частиною розвитку суспільства та держави в цілому. Можливість отримувати та використовувати переваги глобалізації в повсякденному житті є нормою життя майже кожної людини.

Вільна комунікація абсолютно різних людей з різних куточків планети, обмін знаннями, традиціями та інформацією дає нові можливості для змін та нової інтерпретації вже усталених норм та цінностей у суспільстві. Масова культура все більше проникає в традиційну етнічну за допомогою сучасних каналів комунікації, видозмінюючи деякі її аспекти.

Але не можна сказати, що соціальні та культурні норми та звичаї в Україні повністю видозмінюються за світовими тенденціями. Ментальність та упередження більшості населення все ще залишаються незмінними, попри все глибше проникнення світової глобалізації в різні верстви суспільства.

Висновки

Відповідно до мети моєї роботи, я зробив наступні висновки.

Глобалізація, як глобальний процес, невинно розвивається та поширюється на все більші сфери життя людини. Вивчення її як соціального явища потребує глибокого дослідження не тільки на соціальному, а й на економічному, політичному, демографічному рівнях. Це пов'язано зі специфічною предметною базою, яка поєднує у собі різноманітну елементну структуру з різних наук, що перебувають під її впливом. Такі фактори, як транснаціоналізація, розвиток інфраструктури, міжнародний рух товарів та послуг в поєднанні з інститутами лібералізації цих факторів та їхнього регулювання дають змогу інтерпретувати та розглядати соціологію глобалізації як зв'язуючий елемент у дослідженні між іншими науками.

Глобалізацію як явище соціальної дійсності вчені, як правило, визначають через вузький або широкий підходи. Вузький підхід до розуміння глобалізації передбачає дослідження лише його певного аспекту або зрізу (наприклад, економічний, соціологічний та ін.). На відміну від вузького, широкий підхід до розуміння феномена глобалізації охоплює вже не тільки окремо взятую сферу або галузь суспільного життя, що визначає певний вимір глобалізації, а й дає змогу органічно поєднати основні постулати цих теорій в єдине ціле. Глобалізація має нерівномірний та суперечливий характер, як позитивні, так і негативні тенденції свого розвитку. На підставі досліджень, можна зробити висновок, що в сучасних умовах розвитку людства явище глобалізації потрібно розглядати з позиції системно-функціонального підходу, який допомагає враховувати різноманітні аспекти його прояву та функціонування.

Щодо подальшого розвитку та вивчення соціології глобалізації не існує єдиної думки через невизначеність майбутнього самої глобалізації. Чи стане

вона об'єднуючою силою на шляху до єдиної світової спільноти, яка функціонуватиме як єдиний організм, або ж призведе до формування наднаціональної держави з єдиним центром влади у ній самій, покаже час.

Слід відзначити, що ця функція є не менш важливою, як, наприклад, економічна складова глобалізації. Саме соціологія глобалізації бере на себе функцію дослідження та проникнення у глиб сучасних тенденцій, що охоплюють економічну, політичну, соціальну, культурну та інші сфери сучасного суспільства. Адже за таких стрімких трансформаціях та поширенні глобальних процесів, саме соціологія є провідником та індикатором усього людства, залученого у цей процес.

Соціокультурний аспект залишається одним з провідних відображень змін у сучасному світі, зокрема і в Україні. Масова культура, з одного боку, позитивно впливає на розвиток України як елемента у глобальному світовому середовищі. Комунікація між людьми стає дедалі ширшою та доступнішою, що веде до обміну цінностями, нормами та звичками різних соціальних та етнічних груп.

З іншого боку, це призводить до вимирання цілих прошарків культури та соціально-усталених норм, традиційних ціннісних орієнтацій, звичаїв та обрядів. Це негативно впливає на унікальність та самобутність української культури.

Підсумовуючи проведену роботу, можна дійти висновку, що соціокультурні зміни в Україні поступово видозмінюють соціальну структуру суспільства. Неможливо заперечувати плюси глобалізації як каталізатора таких змін, проте надважливо зберегти свою культуру та соціальну згуртованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азроянц Э. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? / Эдуард Азроянц. – М.: Новый век, 2002. – 416 с.
2. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія/ Ульріх Бек; пер. з нім. О. Юдіна. – К.: Ніка Центр, 2011. С. 9-35.
4. Бергер П. Культурная динамика глобализации / П. Бергер // Многоликая глобализация: Культурное разнообразие в современном мире / под ред. П. Бергера и С. Хантингтона. – Москва : Аспект Пресс, 2004. – С. 7–23.
5. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / Бергер П., Лукман Т. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с.
6. Білоус В. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. / В. Білоус - К. : КНЕУ, 2002. - 140с.Глобализация: Учебник / Под общ. ред. В. А. Михайлова и В. С. Буянова. – М.: РАГС, 2008. – с. 30-76.
7. Брегеда А. Соціологія: Навч. метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Київський національний економічний ун-т. / А. Брегеда - К., 1999. – 123 с.
8. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій [Електронний ресурс] / С. Хантінгтон – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/307/36.pdf>.
9. Герасимчук А. Соціологія: Навчальний посібник/ Андрій Герасимчук, Юрій Палеха, Оксана Шиян; Ред. В. Я. Пипченко, Н. М. Труш. -3-є вид., вип. й доп.. -К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. -245 с.

10. Гідденс Е. Наслідки сучасності / Пер. з англ. переднє слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003. – с. 5-90.
11. Гриценко О. А. (редактор-упорядник), В. В. Солодовник, М. Рябчук, І. С. Булкіна, Н. К. Гончаренко, О. В. Ірванець, І. А. Кулінкович / Особливості соціокультурного розвитку сучасного суспільства й оновлення ролі культури в ньому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10-1.php.
12. Дворецька Г. Соціологія: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Г. Дворецька – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
13. Жоль К. Соціологія: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. / К. Жоль – К.: Либідь, 2005. – 440 с.
14. Пелагеша Н. Трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації [Текст]: автореферат дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05 / Н. Є. Пелагеша; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: [б. и.], 2009. – 20 с.
15. Пітерзе Я. Н. Глобалізація як гібридизація / Ян Недервеен Пітерзе // Глобальні модерності / За редакції М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; – К.: Ніка-Центр, 2008. – С. 73–105. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 12).
16. Рижак Л. Глобалізація як цивілізаційний феномен: історія та сучасність [Електронний ресурс] / Людмила Рижак – Режим доступу до ресурсу: <http://overko.blogspot.com/2011/09/1.html>.
17. Римашевская Н. Глобализация и мировое население: социодемографические и этнодемографические сдвиги / Н. Римашевская // Грани глобализации: трудные вопросы современного развития. – М.: Альпина Паблицер, 2003. – С. 289–328. – С. 291
18. Робертсон Р. Дискурсы о глобализации: предварительные размышления: Реф. сб. / Р. Робертсон, Х. Хондкер // Глобализация: контуры XXI века. – М.: РАН ИНИОН, 2004. – Ч. 1. – С. 127–131.

19. Робертсон Р. Глокалізація: часопростір і гомогенність-гетерогенність / Р. Робертсон // Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 48–72.
20. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. / Пер. з англійської. – К: "К.І.С.", 2004. – 170 с.
21. Сорос Дж. Про глобалізацію / Сорос Дж. О глобализации
22. Титар О. Глобалізація і українські культурні ідентичності: глобальний диктат візуального / О. В. Титар // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 3. – С. 64 – 70.
23. Уоллерстайн І. Аналіз світових систем та ситуація в сучасному світі / Валлерстайн І. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. — СПб.: Университетская книга, 2001. — 416 с.
24. Фромм Э. Здоровое общество. Догмат о Христе. / Э. Фромм. – М: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 571 с.
25. Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации (эскиз проблематики) / П. Штомпка // Социология (Минск, БГУ). – 2007. – № 3. – С. 51–57
26. Арчер М. Реализм и морфогенез // Теория общества. Сборник / Пер. с нем., англ. / Вступ. статья, сост. и общая ред. А. Ф. Филиппова. — М.: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999. — С. 63—78.

Додатки

Додаток 1

Анкета

1. Ви етнічний українець/українка?

- 1) Так
- 2) Ні (дякуємо за увагу, ваша участь у дослідженні завершена)

2. Ваша стать:

- 1) Жіноча
- 2) Чоловіча

3. Чи навчаєтесь Ви в університеті?

- 1) Так, на бакалавраті
- 2) Так, на магістратурі
- 3) Ні, вже здобув вищу освіту
- 4) Ніколи не навчався у ВНЗ

4. Чи відчуваєте Ви зміни в культурній сфері в Україні?

- 1) Відчуваю
- 2) Скоріше так, ніж ні
- 3) Скоріше ні, ніж так
- 4) Не відчуваю
- 5) Важко відповісти

5. Чи прослідковуєте Ви вплив культурних трендів інших національностей на розвиток української культури загалом?

- 1) Так
- 2) Скоріше так, ніж ні
- 3) Скоріше ні, ніж так

- 4) Ні
- 5) Важко відповісти

6. Які причини слабого розвитку соціокультурної сфери в Україні?

- 1) Менталітет
- 2) Низькі темпи розвитку держави в цілому
- 3) Недостатня кількість інформації
- 4) Історична усталеність

7. Чи змінилось Ваше життя з розвитком технологій в Україні за останні 10 років?

- 1) Так
- 2) Ні

8. Як вплинув розвиток нових каналів комунікації (месенджери, електронне листування та інш.)?

- 1) Дуже вплинув
- 2) Скоріше так, ніж ні
- 3) Скоріше ні, ніж так
- 4) Ні
- 5) Важко відповісти

9. Ви частіше використовуєте месенджери для зв'язку, аніж телефонний зв'язок?

- 1) Так
- 2) Ні

10. Чи маєте Ви профіль в соціальних мережах?

- 1) Так, маю
- 2) Ні, не маю

11. Чи прослідковуєте Ви вплив оточення на формування ваших соціокультурних цінностей?

- А) Так
- Б) Скоріше так, ніж ні

В) Скоріше ні, ніж так

Г) Ні

Д) Важко відповісти

12. Як Ви вважаєте, на якому етапі соціокультурного розвитку наразі знаходиться Україна?

1) Продвинутому (Західна Європа, США)

2) Відсталому (країни Східної Європи)

3) Важко відповісти

13. Чи вважаєте Ви необхідними зміни в соціокультурній сфері України?

1) Так

2) Скоріше так, ніж ні

3) Скоріше ні, ніж так

4) Ні

5) Важко відповісти